
Ірговці Наталія Василівна, бібліотекар Наукової бібліотеки
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0002-6655-0350

УДК 027.7(477.87)+025.355

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕЧНОГО РЕСУРСУ

Н. В. Ірговці

Ужгородський національний університет
Наукова бібліотека

Анотація: У статті висвітлено питання сучасного функціонування традиційних карткових каталогів паралельно з електронними, їх переваги та недоліки у бібліотеках вищих навчальних закладів.

Ключові слова: електронна бібліотека, електронний каталог бібліотеки, традиційні каталоги, Наукова Бібліотека Ужгородського національного університету

Електронний каталог є складовою частиною довідково-бібліографічного апарату (ДБА) бібліотеки поряд із традиційними каталогами. Від його організації в значній мірі залежить якість обслуговування користувачів при виконанні різних видів запитів. Виникнення електронного каталогу обумовлене впровадженням у бібліотечну практику електронно-обчислювальної техніки, яку в технічній літературі прийнято позначати як „принципово нову”, знаменуючу технічну революцію. В цей же час були сформульовані вимоги, які повинен задовольняти електронний каталог:

-
- корисність (не тільки для внутрішніх, а й зовнішніх користувачів);
 - доступність (в будь-який час і в будь-якому місці);
 - повнота на основі постійного оновлювання;
 - облік індивідуальних потреб користувачів;
 - гнучкість (простота реорганізації);
 - формат, що забезпечує повноту представлення даних;
 - низькі витрати на введення даних.

Перші великі системи віддаленого доступу до електронного бібліотечного каталогу були запущені в США в 1975 р. (в університетах штату Огайо). Відповідно і поняття „електронний каталог” прийшло із США, де цей термін має кілька значень. „Machine-readable catalog” використовує бібліографічні записи (БЗ) в машиночитаній (електронній) формі і може мати два різновиди. Перший називається „Online catalog” – коли забезпечується прямий доступ до постійно поповнюваного масиву БЗ.

Проте найбільшого поширення в зарубіжних країнах (не тільки в англомовних) отримала аббревіатура OPAC (від перших букв поєднання „Online Public Access Catalog”). Це – працюючий в реальному режимі каталог, доступний для публічного використання. Таке визначення повністю відповідає традиційному розумінню терміна „читацький каталог” у вітчизняному бібліотекознавстві. Таким чином, в американській практиці чітко диференціюються два види машиночитаних каталогів в залежності від того, як надані безпосередньо в користування читачам. „Public access” означає, що попереднє спілкування зі співробітником бібліотеки зовсім не обов'язкове: читач працює з OPAC самостійно, безконтрольно і, що дуже важливо, безкоштовно. При цьому саме друга умова виділяє OPAC в окрему групу [1, с. 1–2].

Якість пошуку ускладнюється особливостями лінгвістичного забезпечення електронного каталогу та визначається бібліографічними характеристиками відібраних документів. Окрему проблему становлять хронологічні межі, оскільки електронний каталог містить описи інформаційних ресурсів бібліотеки лише за певний проміжок часу (нові надходження та обмежену ретроконверсію фондів), що впливає на повноту задоволення інформаційних запитів.

Тому, основними критеріями ефективності електронного каталогу та їх адекватності запитам користувачів необхідно визначити такі:

- спрощена процедура авторизації для доступу до електронного каталогу;

-
- широкі можливості для пошуку, навігації та отримання інформації в електронному каталозі завдяки консультаціям, навчальним матеріалам та гіперпосиланням, що допомагають непідготовленим користувачам орієнтуватися в електронному каталозі;
 - інтуїтивний інтерфейс пошуку (коли замість систематичного індексу користувач бачить інтерактивне гіперпосилання за тематичною рубрикою і автоматично отримує бібліографічну добірку за відповідною темою з електронним каталогом бібліотеки);
 - надання користувачу можливості оцінки контенту шляхом створення анотацій, рефератів, резюме до бібліографічних описів документів в електронному каталозі.

Однією з умов покращення якості електронного каталогу університетських бібліотек є постійний моніторинг їхнього стану, визначення найвдаліших рішень та перспектив розвитку електронного каталогу на веб-сайтах університетських бібліотек [2, с. 3–4].

Беззаперечно, що електронні каталоги мають суттєві переваги перед картковими з точки зору повноти та оперативності доступу:

- швидкий та різнобічний пошук за багатьма реквізитами одночасно (автором, назвою, видавництвом, датою публікації, темою, ключовими словами тощо);
- можливість надання віддаленого доступу до електронного каталогу будь-якої бібліотеки за допомогою інтернет-технологій;
- можливість обміну бібліографічними записами і створення тематичних баз даних користувача за допомогою клієнт-серверного протоколу для пошуку та отримання інформації з віддалених комп'ютерних баз даних Z39-50;
- можливість створення зведених електронних каталогів багатьох бібліотек за різною ознакою (наприклад, мережі університетських бібліотек за територіальним або мовним принципами тощо).

Однак і карткові каталоги мають свої переваги перед електронними: інформація в них не може бути змінена через несанкціоноване втручання (хакерські атаки, комп'ютерні віруси) або збій у роботі обладнання. Хоча традиційні карткові каталоги й займають багато місця, доступ читачів до них обмежений стінами бібліотеки [3, с.1].

Традиційні каталоги існуватимуть ще впродовж тривалого часу. Потреба в них безперечна. Час підтвердив, що інформація в карткових каталогах зберігається до 100 і більше років. Тривалість зберігання інформації в

електронному каталозі ще не досить вивчена, тому існує необхідність паралельного ведення традиційних і електронних каталогів.

Можна довго перераховувати переваги й недоліки карткових і електронних каталогів, проте життя показує, що вони доповнюють один одного, що доводить необхідність їхнього співіснування. Проаналізувавши зазначене, підсумуємо: припиняти ведення карткових каталогів ще зарано, бо вони продовжують бути затребуваними користувачами. Органічне поєднання функцій традиційних та електронних каталогів потребує подальшого вивчення, тому робити висновки про припинення ведення чи ліквідацію карткових каталогів передчасно [3, с. 3].

Вже нікого не здивує факт, що сьгоднішні читачі можуть бути віртуальними, тобто «прийти» до бібліотеки через Інтернет-мережу. Першим кроком до цього стало відкриття електронного каталогу Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету (УжНУ), що дало можливість переглянути її каталоги з будь-якого куточка світу в будь-який час [5, с.107].

Хоч і стрімкий поворот від «традиції до інновації» бібліотеці дався не просто, він вартував того, адже завдяки саме цим новим технологіям бібліотека підняла свій статус.

Етапи процесу інформатизації Наукової бібліотеки Ужгородського національного університету виглядають так:

- 2013 рік – комп'ютеризація відділу універсальної читальної зали;
- 2014 рік – комп'ютеризація абонементу економічної літератури (фонд – 24 829 примірників підручників);
- 2015 рік – комп'ютеризація абонементу літератури гуманітарного спрямування (фонд – 65 042 примірників підручників);
- 2016 рік – одночасна комп'ютеризація абонементу підручників медичної літератури (фонд – 68 528 примірників) та фізико-хімічної літератури (фонд – 47 033 примірники);
- 2017 рік – завершальний етап комп'ютеризації навчальної літератури в університетській бібліотеці: одночасна комп'ютеризація абонементу підручників інженерно-технічного напрямку (фонд – 28 925 примірників) та абонементу юридичної літератури (фонд – 7 652 примірники) [4, с. 89].
- 2018 рік – початок комп'ютеризації відділу рукописів та стародруків, а також відділу іноземної літератури;

-
- 2019 рік – завершальний етап комп'ютеризації навчальної літератури.

Вся література класифікується, описується в програмі УФД/Бібліотека, друкуються каталожні картки, які потім відображаються у каталогах. З 2000 року всі документи, що надходили у бібліотеку, заносилися в електронний каталог. Особливою цінністю електронного каталогу є досконала система пошуку потрібної інформації, основні поля якого розширюються ключовими словами, темами та персоналіями. Електронний каталог надає можливість не лише віднайти потрібне видання, а й переглянути ряд публікацій відповідно до теми пошуку.

У вересні 2013 року до Ужгородського національного університету надійшов лист від відомого в світі професора Миколи Мушинки (Словаччина), в якому він повідомляв, що донька Олени Рудловчак Марія Дуфкова, виконуючи волю своєї матері, вирішила передати Ужгородському університету її бібліотеку та архів. Наукова бібліотека радо прийняла дарунок вченої, для цього на філологічному факультеті УжНУ була створена кімната-музей О. Рудловчак. Фонди колекції стали доступними для всіх науковців і студентів, а також для мешканців нашого міста, області та всіх бажаючих нею скористатися. Працівниками Наукової бібліотеки вишу під керівництвом директора Марії Медведь було проведено кропітку роботу над опрацюванням фонду, його описом, систематизацією та створенням електронного каталогу, який увійшов до загального каталогу бібліотеки.

Електронний каталог Наукової бібліотеки УжНУ, по мірі надходження колекції Олени Рудловчак, поповнювався описами книг та часописів з приватної бібліотеки вченої і отримав власну бібліотечну базу «Книги Олени Рудловчак». Бібліотекарі, опрацьовуючи кожне з видань, супроводжували його розширеною анотацією та приєднували бібліографічні характеристики книг до каталогів під назвою «Персоналії».

Доступ до електронного каталогу бібліотеки Олени Рудловчак відкрито на WEB-сторінці бібліотеки та виокремлено в окремий класифікатор «Бібліотека О. Рудловчак», який дає повний перелік книг із цієї бібліотечної колекції [6, с. 20–21].

Також у 2016 році розроблено нову послугу: відкриття електронних посилань в електронному каталозі бібліотеки. Це означає, що у разі наявності книги у фонді бібліотеки, а також її ідентичного електронного варіанту, при відкритті електронного каталогу бібліотека акцентує на цьому увагу,

висвітлюючи посилання. Якщо книга не має електронного варіанту в самій бібліотеці, але має його в електронному репозитарії, <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/> то бібліотека висвітлює посилання з електронною адресою репозитарію.

Завдяки таким інноваціям значно зріс інтерес до бібліотеки. Адже на її сайт, на якому найпоширенішою є рубрика Електронні ресурси, щодня заходять сотні користувачів. Саме тому наш бібліотечний лозунг звучить так: «Чим більше презентуємо те, чим володіємо, тим більше залучаємо користувачів до бібліотеки».

На сайті бібліотеки відкрито електронні версії бібліографічних покажчиків, тобто власних видань Наукової бібліотеки. За 2016 рік рубрика «Видання бібліотеки УжНУ» поповнилася покажчиком «Основні праці науковців Ужгородського національного університету (1991–2015)».

У кінці 2016 року розпочато створення електронного каталогу окремої колекції бібліотеки – фонду рідкісних книг «Книга ХІХ– початку ХХ століття».

Для цього керівництвом бібліотеки були відібрані найкомпетентніші працівники, які добре знаючи програму, володіли і знаннями з книгознавства, вміли створювати нові теми, каталогізувати книги. Велику допомогу в роботі із занесенням у програму колекції «Книга ХІХ–початку ХХ століття» надавали працівники відділу наукової обробки. Завдяки їм проходить редагування записів рідкісних книг, тобто не допускаються помилки або неточності в бібліотечних описах книжкової колекції, вони слідкують за правильністю створення тем та підтем каталогів, надають рекомендації із дотримання стандартів та ін. [5, с.108–111].

Підсумовуючи викладене, ми відзначаємо ефективність каталогів на сучасному етапі розвитку наукової бібліотеки Ужгородського університету та підстави для паралельного існування електронних та карткових каталогів.

Література :

1. Поняття «електронний каталог», вимоги до ЕК, структура. http://moodle.dk.rv.ua/pluginfile.php/773/mod_resource/content/1/%D0%90%D0%91%D0%A2%20%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%204.pdf С. 21 (дата звернення: 7.05.20).
2. Луцишина Т. Електронний каталог як основний інформаційний ресурс бібліотек ВНЗ Західного регіону України у сучасному веб-просторі. *Вісник Книжкової палати*. 2014. № 4. С. 3–4.

3. Цедік Т., Приходько А. Світовий досвід використання карткових каталогів у період інформатизації суспільства. *Книжкова палата України*. 2010. №10 (5). С. 1–3.

4. Медведь М. М. Наукова бібліотека та її роль у навчальному та науковому процесах університету. *Міжнародний науковий вісник* : зб. наук. пр. ; редкол. : І. В. Артёмов (голова) та ін. Ужгород : ДВНЗ “Ужгор. нац. унт”, 2018. Вип. 1 (17). С. 88–93. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/23421>

5. Медведь М. М. Інновації в роботі наукової бібліотеки Ужгородського університету. *Міжнародний науковий вісник*. Спецвип. 1–2 (14–15). Ужгород, 2017. С. 107–111.

6. Бровді А. А. Електронний каталог бібліотечної колекції «Бібліотека Олени Рудловчак. Використання інструментів веб-технологій як основа розширення бібліотечних онлайн-послуг у формуванні сучасного іміджу бібліотеки : матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 18–25 черв. 2019 р.) ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т", Наук. б-ка. Ужгород, 2019. С. 17–23.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ

Н. Ирговци

Ужгородский национальный университет
Научная библиотека

Аннотация: В статье освещены вопросы современного функционирования традиционных карточных каталогов параллельно с электронными, их преимущества и недостатки в библиотеках высших учебных заведений.

Ключевые слова: электронная библиотека, электронный каталог библиотеки, традиционные каталоги, Научная Библиотека Ужгородского национального университета.

USE OF THE ELECTRONIC CATALOG AT THE CURRENT STAGE OF LIBRARY RESOURCE DEVELOPMENT

N. Irgovtsi

Uzhgorod National University
Scientific Library

Abstract: The article covers the issues of modern functioning of traditional card catalogs in parallel with electronic ones, their advantages and disadvantages in libraries of higher educational institutions.

Keywords: electronic library, electronic catalog of the library, traditional catalogs, Scientific Library of Uzhhorod National University.